

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто основні сучасні підходи щодо вимірювання рівня соціальної згуртованості суспільства. Відображено генезис формування та характеристики ключових соціальних індикаторів соціальної згуртованості суспільства.

В статье рассмотрены основные современные подходы к измерения уровня социальной сплоченности общества. Отражены генезис формирования и характеристики ключевых социальных индикаторов социальной сплоченности общества.

The paper considers the main contemporary approaches to measure the level of social cohesion of society. Displaying genesis of the formation and characteristics of key social indicators of social cohesion of society.

Ключові слова. Соціальна згуртованість, соціальні індикатори, соціальний капітал, довіра, соціальна солідарність.

Ключевые слова. Социальная сплоченность, социальные индикаторы, социальный капитал, доверие, социальная солидарность.

Key words. Social cohesion, social indicators, social capital, trust, social solidarity.

Вступ. Питання соціальної згуртованості в даний час досить гостро проявляються в економічній, соціальній, культурній і політичній сферах життя світового співтовариства і розглядаються останнім як інструмент ефективного вирішення всіх завдань на рівні кожної окремо взятої країни. Проблематика соціальної згуртованості належить до пріоритетних сфер діяльності Ради Європи, яка активно розробляє стратегію включеності і участі громадян у всіх сферах життя своєї країни, забезпечує формування почуття солідарності і приналежності до суспільства, заснованого на ефективному використанні цивільних прав і демократії.

Вимірювання рівня соціальної згуртованості дає можливість відобразити реальну картину відносин у суспільстві, дослідити та виявити необхідні резерви для підвищення її рівня. Вектор дослідницької уваги даного явища спрямований на вимірювання соціальної згуртованості в Україні, проте ще жодного разу не було проведено цілеспрямованого дослідження щодо її визначення, через відсутність розробленої та апробованої методології, яка б відповідала нашому соціально-культурному середовищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу для дослідження соціальних індикаторів було закладено в наукових працях канадських дослідників А. Дженсона та Р. Брауна. У подальшому, значний внесок у дослідження даного напрямку зробили відповідні інститути — Рада Європи та Організація Економічного Співробітництва і Розвитку (ОЕСР). В Україні окремі аспекти даної проблематики було досліджено А.М. Колотом; у Росії — В. Роїком та М. Альошиною. Через відсутність розробленої та апробованої методології визначення рівня соціальної згуртованості, яка б відповідала нашому соціально-культурному середовищу, даний напрям потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних сучасних підходів щодо визначення рівня соціальної згуртованості суспільства.

Результати дослідження. У процесі проведення аналізу ситуації в суспільстві, виникає необхідність і можливість формулювання своєрідних індикаторів, орієнтування на які дає можливість чіткіше і якісніше досліджувати та формувати на основі цих досліджень ефективні методи управління для розвитку усіх сфер людської життєдіяльності.

Соціальні індикатори — інструмент аналізу стану соціальної сфери суспільства та результатів діяльності держави у цій сфері, зокрема ефективності проведеної соціальної політики [1, с. 304].

В Європейському Союзі та Північній Америці методологія визначення рівня соціальної згуртованості перебуває в процесі розробки та вдосконалення з 90-х років минулого століття. Одними із перших, хто намагався виділити основи для вимірювання соціальної згуртованості, стали канадські дослідники А. Дженсон та Р. Браун [4]. Вони у свої проектах пропонували

досліджувати соціальну згуртованість певного суспільства на основі конкретних соціальних індикаторів (рис. 1).

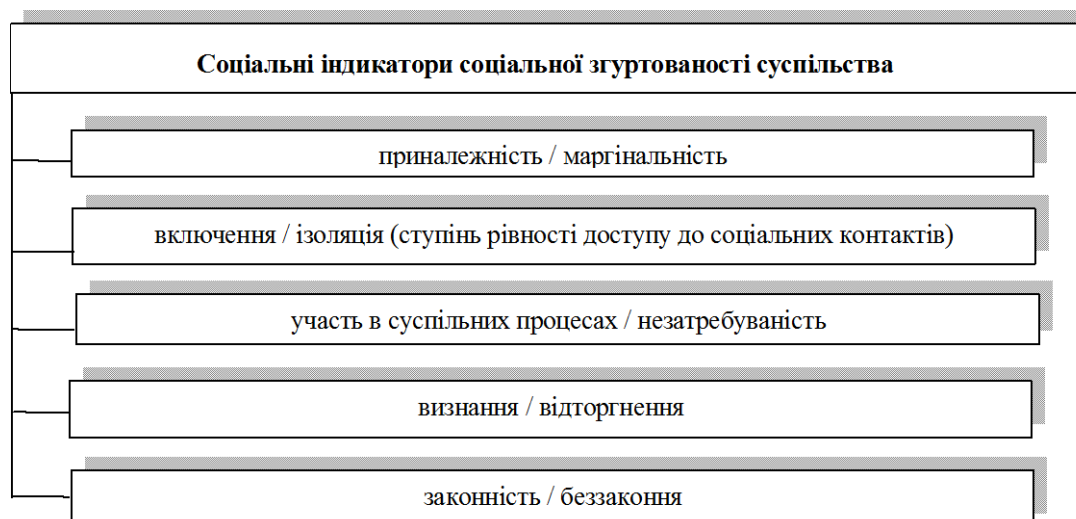

Рис. 1. Перелік індикаторів соціальної згуртованості суспільства, запропонований канадськими вченими А. Дженсоном і Р. Брауном¹

Джерело: розробка автора

У процесі подальших досліджень з'явилися дещо ґрунтовніші підходи до класифікації соціальних індикаторів згуртованості суспільства. На сьогодні у світі використовують близько сотні різноманітних прямих і опосередкованих показників для її вимірювання. На мою думку, варто виокремити систему соціальних індикаторів Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) та найбільш сучасні та обґрунтовані системи соціальних індикаторів соціальної згуртованості, які були розроблені в Європейському союзі.

У першому підході індикатори соціальної згуртованості суспільства інтегровані у загальну систему соціальних індикаторів ОЕСР (рис. 2).

Рис. 2. Узагальнена структура системи основних соціальних індикаторів ОЕСР

Джерело: розробка автора

Організація Економічного Співробітництва та Розвитку у своєму звіті розглядає соціальні показники у двох вимірах. Перший вимір визначає природу цих показників групуючи їх за трьома основними напрямками: індикатори загального контексту; соціальні індикатори самозабезпечення та соціальні індикатори відповідності [5].

¹ Даний перелік знайшов своє відображення у наукових працях вчених в середині 90-х рр. XX століття

Індикатори загального контексту, які зазвичай не є політично вираженими, мають вирішальне значення для розуміння соціального контексту політики у державі. Вони надають органам влади та суспільству відповідну інформацію про соціальний ландшафт суспільства, який включає в себе охорону здоров'я, оподаткування, пенсійну політику і т.д. На відміну від багатьох інших показників, загальні соціальні індикатори у більшості країн світу можуть бути інтерпретовані однаково — як бажані чи небажані. Соціальні індикатори самозабезпечення описують соціальні результати впливу соціальної політики в країні. Вони загалом відображають умови життя населення. Соціальні показники відповідей (відповідності) містять інформацію про те, що суспільство робить, щоб вплинути на соціальні показники стану. Відповідно показники відповідності включають у себе ряд показників, які пов'язані з ефективністю державної політики [1, с. 305].

Другий вимір за методикою ОЕСР групує показники відповідно до завдань соціальної політики. Цими завданнями виступають: самодостатність (розвиток особистості), капітал (доступ до ресурсів), стан здоров'я населення; соціальна згуртованість суспільства.

Самодостатність є важливою метою соціальної політики. Вона сприяє забезпеченню активної соціально-економічної участі людей та їх автономії в повсякденному житті. Капітал є ще одним важливим завданням соціальної політики. Справедливість результатів здебільшого вимірюється з точки зору рівності доступу людей до ресурсів. Стан здоров'я є одним із основних завдань системи охорони здоров'я, але з точки зору соціальної політики воно має більше соціальних детермінант. Соціальну ж згуртованість часто ототожнюють з кінцевою метою соціальної політики держави. Важливо підкреслити, що система соціальних індикаторів ОЕСР знаходиться в площині постійних змін і вдосконалень.

На початку 2000-х років у Європейському Союзі було сформовано власний підхід щодо вимірювання соціальної згуртованості суспільства, який став основою для усіх подальших досліджень у цьому напрямі (рис. 3).

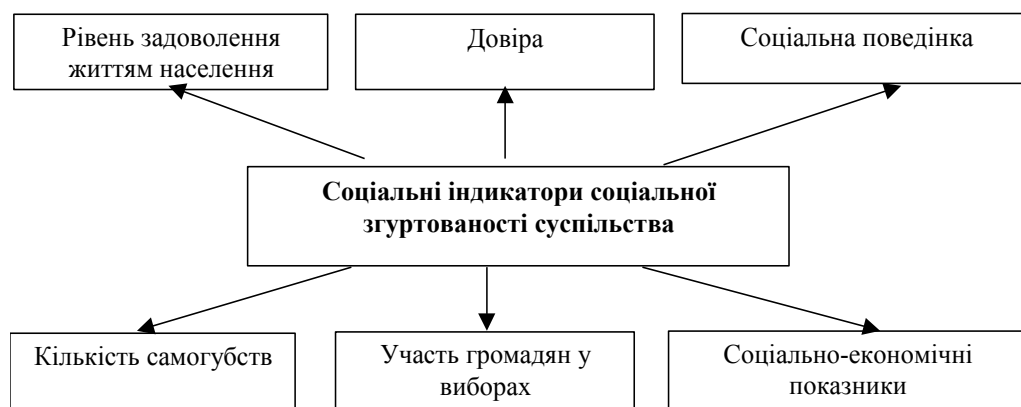

Рис. 3. Перелік соціальних індикаторів визначення рівня соціальної згуртованості суспільства²

Джерело: розробка автора

Задоволеність життям виступає суб'єктивною оцінкою життя людей у цілому. Це значною мірою пов'язано з відносинами у сім'ї, здоров'ям, доходами та впевненістю у завтрашньому дні. Представники гуманістичних наук розглядають задоволення життям через задоволення ключових потреб особистості. Потреба — це особливий стан психіки індивіда, усвідомлена ним незадоволеність, відчуття нестачі (браку) чогось, відображення невідповідності між внутрішнім станом і зовнішніми умовами.

Довіра є «ядром» соціальної згуртованості суспільства. Про важливу роль довіри в економіці писав ще А. Сміт понад 200 років тому, хоча він чітко не пов'язував довіру в суспільстві з рівнем його багатства. В економіці довіра описується як «кількісна динамічна характеристика взаємовідносин різних економічних суб'єктів, які засновані на вигідності

² Даний перелік сформовано в Європейському Союзі на початку 2000-х років

економічних результатів взаємодії і на впевненості в добросовісності (лояльності, щирості і пр.) один щодо одного» [2, с. 36].

До соціальної поведінки належать прояви соціально-психічної діяльності, що безпосередньо пов'язані із взаємодією між індивідами та групами індивідів на ґрунті певних норм, інтересів, цінностей, особистісних смислів і мотивів.

Суїцидальні нахили або вчинення самогубства також є певним виміром ролі соціальних факторів у поведінці людей і згуртованості населення. Відомий соціолог Е. Дюркгейм у своїй науковій праці «Самогубство» довів, що навіть такий вчинок, як самогубство, який, на перший погляд видається зумовленим лише особистими чинниками, насправді є соціальним фактом — продуктом тих значень, очікувань і угод, які виникають у процесі спілкування людей між собою. Соціолог вказав на те, що індивіди, які мають потужнішу сітку соціальних зв'язків є менше схильними до самогубств, ніж індивіди, які слабо пов'язані з життям груп.

Участь громадян у виборчому процесі, або іншими словами — у голосуванні, є соціальним індикатором, що відображає ставлення людей до політичного життя. Електоральна активність може відображати рівень довіри, задоволення життям, а також ефективність державного управління.

Соціально-економічні показники регіону, галузі чи країни в цілому також мають важливе значення для виміру соціальної згуртованості суспільства, адже в сучасному світі соціальний та економічний розвиток тісно взаємопов'язані між собою. Економічні показники відображають стан економіки, її об'єктів та процесів, що відбувалися у ній у минулому, тривають зараз та прогнозуються у майбутньому. Вони є одними із найпоширеніших і найефективніших інструментаріїв опису економіки, що використовуються в управлінні соціально-економічними процесами. Водночас, їхній вплив на соціальні процеси та явища (у т.ч. соціальну згуртованість суспільства) досить значний і потребує детального дослідження.

Керуючись концепцією соціальної згуртованості суспільства, Європейський комітет з соціальної згуртованості розробив, апробував і рекомендує для використання 20 ключових індикаторів визначення рівня соціальної згуртованості суспільства (табл. 1).

Таблиця 1

ОСНОВНІ ІНДИКАТОРИ ВИМІРЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ [3, с. 54-55]

№	Вимірювані явища	Основні індикатори
<i>а) рівність в використанні прав</i>		
1	Рівність доходів	Нерівність в розподілі доходів
2	Рівність у доступі до зайнятості	Рівень довгострокового безробіття
3	Рівність у сфері охорони здоров'я	Очікувана тривалість життя
4	Рівність у сфері забезпечення житлом	Частка бездомних; забезпеченість населення якісним житлом
<i>б) гідність / визнання</i>		
5	Чоловіки і жінки: рівність у визнанні	Доступ до вищих посад для жінок, які мають кілька дітей
6	Культурне і етнічне походження: рівність у визнанні	Етнічні і релігійні гетто
7	Вік: гідність людей похилого віку	Люди похилого віку, які отримують мінімальну пенсію по старості
<i>в) автономія / професійний, сімейний та особистий розвиток</i>		
8	Достатній рівень доходів	Частка домашніх господарств з надмірною заборгованістю; відсоток населення, що одержує мінімальний гарантований дохід
9	Достатній рівень освіти	Показник вибування дітей зі школи без атестату
10	Соціальна мобільність	Успіхи в успішності дітей з малозабезпечених соціальних верств

г) участь / зобов'язання		
11	Участь у виборах	Участь у голосуванні у віці 18—34 років
12	Зобов'язання державних органів	Частина бюджету, що виділяється на соціальні потреби
13	Зобов'язання підприємств	Частка працівників-інвалідів у державному та приватному секторах; участь підприємств у фінансуванні освіти
14	Зобов'язання громадян	Частка робочих місць у секторі добровільної роботи
15	Зобов'язання сім'ї	Частка літніх людей, що живуть у сім'ях
16	Довіра	Довіра до інститутів влади
17	Втрата соціальних зв'язків	Рівень самогубств
18	Загальні знання	Знання прав людини і право на правосуддя
19	Сприйняття / задоволеність	Суб'єктивне сприйняття здоров'я
20	Цінності терпимості і поваги інших людей	Рівень убивств (а також кількість засуджених на 1000 жителів)

Керуючись концепцією соціальної згуртованості суспільства, експерти Ради Європи, рекомендують для практичного застосування саме дану систему індикаторів (див. табл. 1), яка покликана своєчасно виявляти негативні тенденції в економіці і соціальному житті суспільства і вживати необхідних заходів щодо їх усунення.

Висновки. Для того, щоб оцінити соціальну згуртованість суспільства, потрібно мати чітке уявлення, по-перше, про базові цінності цього суспільства; по-друге, про діючі в цьому суспільстві механізми розподілу соціальної відповідальності між владою, бізнесом і громадянами; по-третє, про досягнутий рівень добробуту людей і невіршених проблемах.

Ефективними індикаторами є ті індикатори, які забезпечують перехід від цифрових даних (кількісних чи якісних показників, що вимірюються за певною шкалою) до знань, які, в свою чергу, повинні бути безпосередньо пов'язані з практичними діями. Іншими словами, йдеться про те, щоб визначити важливість цих даних. Самі по собі, окремі цифри не мають великого значення, і тільки в порівнянні дані набувають весь свій смисл, незважаючи на те, чи мова йде про порівняння в часі (аналіз тенденцій), між різними територіями чи по відношенню до вихідної норми. Визначення і адаптація соціальних індикаторів для виміру рівня соціальної згуртованості суспільства, перебувають у світлі постійних змін і доповнень та потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Література

1. *Гриненко А.М.* Соціальні індикатори визначення рівня соціальної згуртованості суспільства / А.М. Гриненко, В.В. Кирилюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 9. — Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2014. — С. 304—308.
2. *Гриненко А.М.* Социальные индикаторы социальной сплоченности общества / А.М. Гриненко, В.В. Кирилюк // Инновационные доминанты социальной сферы: материалы ежегодной научно-практической конференции по проблемам социально-трудовых отношений (13 заседание). 24 мая 2013 г. — Воронеж: Воронежский государственный педагогический университет. — 2013. — С.35—38.
3. *Косенко О.В.* На пути к социальной сплоченности / О.В. Косенко // Стратегия России. — 2014. — №3. — С. 52—57.
4. Canadian Policy Research Networks. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nhrc-cnrl.ca/en/hub/canadian-policy-research-network>
5. Interpreting OECD Social Indicators. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2011-en

Стаття надійшла до редакції 14.04.2014 р.